

De dag van heden zal voor Gouda's ingezetenen lang in treurig aandenken blijven¹

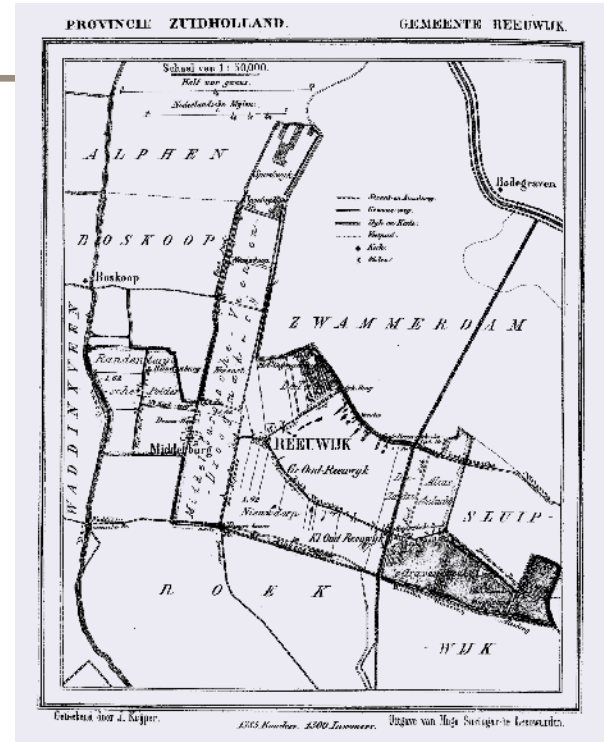
9 JUNI 1860: DE EEN NA LAATSTE EXECUTIE IN NEDERLAND

Ronald van der Wal

Honderdvijftig jaar geleden, op 9 juni 1860, stroomde het Goudse marktplein vol met duizenden mensen. Tegenover het kanton-gerechtsgebouw, dat was gevestigd op de onderverdieping gebouw Arti Legi, werd de een na laatste executie in Nederland voltrokken. De ter dood veroordeelde Pieter Pijnacker was schuldig bevonden aan de moord op de jonge boerin Geertrudis Vergeer in Randenburg, een buurtschap onder de gemeente Reeuwijk. De straf werd voltrokken op een moment dat de doodstraf al volop ter discussie stond. Dit is het verhaal van de moord op Geertrudis Vergeer, het opsporingsonderzoek, de rechtszaak, de strafvoltrekking te Gouda en de discussie die uiteindelijk tot het einde van de doodstraf leidde.

Zaterdag 29 oktober 1859: een gruwelijke moord

Op zaterdagochtend 29 oktober 1859 vertrok Cornelius Vergeer al vroeg in zijn schuitje om te gaan melken. Zijn inwonende broer Gerard en zijn nicht G. Okkerse² volgden iets later in een tweede bootje. Geertrudis Vergeer, beter bekend als Geertrui, bleef alleen op de boerderij achter. Zoals iedere ochtend was zij al aangekleed en aan het werk gegaan.

Kaart van de gemeente Reeuwijk, tweede helft negentiende eeuw. Randenburg ligt links-midden (SAMH)

1. NRC, 9 juni 1860

2. Haar voornaam wordt in het verslag van de rechtbank niet genoemd.

3. Verslag van de autopsie is opgenomen in het *Weekblad van het Recht*, nr. 2134, 30 januari 1860.

Cornelius en Geertrui waren nog geen jaar getrouwd. Over een half jaar zou de eerste gezinsuitbreiding komen, iets waar beiden reikhalzend naar uit keken. Het jonge stel woonde in een boerderij aan de Randenburgerweg in het buurtschap Randenburg, in de gemeente Reeuwijk. Naast een woonhuis met aangebouwde koeienstal, stonden op het erf een schuur en een zogeheten zomerhuis. In de schuur werd kaas gemaakt. Achter het zomerhuis bevond zich de mestvaalt. Het gehele erf was omgeven door sloten en alleen toegankelijk via een draaibrug, die gewoonlijk 's avonds van de weg werd afgedraaid.

Cornelius Vergeer kwam die ochtend als eerste terug van het melken. Het was nog duister. Hij legde zijn boot aan en liep naar het zomerhuis. Op de tafel trof hij een brandende lamp aan. Zijn vrouw was nergens te bekennen. Meerdere malen riep hij haar naam, maar Geertrui antwoordde niet. Hij nam de lamp van tafel en liep naar het woonhuis om haar te zoeken. Buiten waaide de lamp uit. Toen Cornelius terug liep naar het zomerhuis om de lamp weer aan te steken hoorde hij een zacht gorgelen, dat uit de richting van de schuur kwam. Daar trof hij Geertrui aan. Ze was bewusteloos en lag voorover in een plas bloed. Ze had een diepe hoofdwond. Naast haar lagen de scherven van een melkkan, waaraan haar bloed kleefde. Cornelius hees haar overeind en zette haar met de rug tegen de kaaspers. Vervolgens rende hij naar de burens voor hulp.

Ondertussen waren Gerard en het nichtje ook van het melken teruggekomen. Samen droegen zij de nog altijd hevig bloedende Geertrui naar de slaapkamer in het woonhuis, waar zij haar op kussens op de grond neerlegden. Na de burens te hebben gewaarschuwd, stuurde Cornelius zijn broer naar het dorp om dokter De Wilde te halen. Zelf holde hij naar de nabijgelegen boerderij van Pieter Pijnacker, een dagloner die regelmatig voor hem werkte. Hij vroeg Pieter naar Waddinxveen te gaan om de genees-, heel- en verloskundige dokter Reuber te halen. Pieter vroeg hem wat hij tegen de dokter moest zeggen, waarop Cornelius antwoordde dat zijn vrouw wellicht een toeval had gehad en daardoor ten val was gekomen. Pieter vertrok onmiddellijk naar Waddinxveen. Cornelius ging de pastoor halen.

Dokter De Wilde kwam als eerste op de boerderij aan. Geertrui was nog steeds buiten bewustzijn. Om de hoofdwond beter te kunnen onderzoeken begon De Wilde haar hoofdhaar weg te scheren. Terwijl hij hiermee bezig was, kwam ook dokter Reuber binnen. Nog geen half uur later blies Geertrui haar laatste adem uit. Beide artsen onderzochten de verwondingen die Geertrui had opgelopen. Zij was ernstig toegetakeld en had onder meer een diepe wond aan de rechterzijde van haar hoofd, een wond aan het voorhoofdsbeen en aan de slaap. Beide artsen twijfelden niet aan de doodsoorzaak. De verwondingen konden niet door een simpele valpartij zijn veroorzaakt. Hier was sprake van een gewelddadige dood. Geertrui moest met een stomp voorwerp zijn geslagen. Een en ander werd opgetekend in het proces verbaal, dat werd opgesteld door de burgemeester van Reeuwijk, C. Brack. Hij deed dit in de kwaliteit van hoofd van de gemeentepolitie en hulpofficier van justitie, een functie die in de regel door de burgemeester van een kleine gemeente werd vervuld.

Uit de autopsie, die later in opdracht van het arrondissement werd verricht door twee artsen- lijkschouwers uit Rotterdam, bleek dat Geertrui's schedel aan de linkerzijde op meerdere plaatsen verbrijzeld was in zestien stukken van verschillende grootte, zonder daarbij de vele kleine botsplinters mee te tellen. Een deel van de hersenen welden naar buiten. De beide lijkschouwers stelden vast dat de verwondingen van dien aard waren, dat ook directe medische hulp niet meer gebaat zou hebben. Vast stond dat Geertrui door geweld om het leven was gekomen. Afgaande op de aard van de verwondingen moest zij met 'behoorlijke krachtsinspanning' zijn geslagen.³ Gezien de lage zoldering van de schuur moest de dader een kort doch zwaar instrument hebben gebruikt, zoals een dik stuk hout, een zwaar breekijszer of een beitel.

Cornelius vertelde zijn vermoedens aan de politie. Gezien de kapotte melkkan was zijn vrouw geslagen toen zij melk ging halen in de schuur. Het zou kort na zijn vertrek moeten zijn gebeurd, omdat het vuur in de oven nog niet was aangestoken. Dat was haar vaste ochtendritueel. Toen hij haar in de schuur aantrof, was zij al buiten be-

wustzijn. Hij had haar niets meer kunnen vragen.

Een nadere inspectie van de woning bracht aan het licht dat er het nodige was verdwenen. Gestolen was een geldbedrag van 20 à 39 gulden in contanten, drie waagbriefjes, horloges, belastingbiljetten, een bruin lederen portefeuille, twee horloges en een groot aantal gouden en zilveren voorwerpen, waaronder kettingen, ringen en een pepermuntdoos.⁴

Het politieonderzoek

Het politieonderzoek werd verricht door leden van de Rijksveldwacht en de Goudse gemeentepolitie. De Rijksveldwacht was in 1856 opgericht en was een antwoord op het haperende politietoezicht op het platteland. Het korps viel onder het ministerie van justitie en was georganiseerd in districten die verder waren opgedeeld in brigades.⁵ Reeuwijk viel onder de brigade Gouda. Het was echter een brigadier rijksveldwachter uit de brigade Alphen, J.G. Schuppers, die samen met zijn collega E. Verwoert uit Bodegraven het politieonderzoek in gang zette. Zij kregen assistentie van de gemeentepolitie Gouda.

Het rechercheonderzoek stond in die dagen nog in de kinderschoenen. Het was goeddeels gebaseerd op verhoor en het sporenonderzoek op louter visuele waarneming. Scherpzinnigheid en vindingrijkheid waren in dit geval onmisbare eigenschappen. Technische hulpmiddelen ontbraken. Er bestond nog geen opleiding voor rechercheur. Er was überhaupt nog geen sprake van specialisatie met betrekking tot de opsporing. Pas in de jaren 1880 en 1890 kreeg de opsporing een eigen plaats binnen de politieorganisatie. Nieuwe methoden en technieken, ontwikkeld in het buitenland, vonden een weg naar de Nederlandse politiekorpsen. Belangrijke vernieuwingen waren de Bertillonage, een systeem waarbij men op grond van lichaamsafmetingen- en verhoudingen de identificatie van misdadigers wilde verbeteren en de dactyloscopie, het systeem waarbij de vingerafdrukken gebruikt werden voor identificatie. Goudse politiemensen werden voor het eerst in 1897 op een cursus dactyloscopie gestuurd. In 1859 waren deze hulpwetenschappen

Rijksveldwachters in 1859. Tekening van J.F. Tielens (Nederlands Politieuseum)

4. *Weekblad van het Recht*, nr. 2134, 30 januari 1860.

5. Zie J. Smeets, *Geschiedenis van de Nederlandse politie. Eenheid en verdeeldheid in het rijkspolitieapparaat*, Amsterdam 2007.

6. Officier van justitie Rotterdam aan de procureur generaal in Den Haag, dd. 29 mei 1860, Algemeen Verbaal archief van het ministerie van Justitie, Nationaal Archief inv. 1735.

nog onbekend en moest men dus hoofdzakelijk afgaan op gevoel en gezond verstand om de dader te ontdekken en de bewijslast rond te krijgen.

Het onderzoek naar de Reeuwijkse moord leverde aanvankelijk geen directe aanknopingspunten op. Behalve op de plaats delict waren geen sporen te vinden. Er was geen braakschade, wat erop duidde dat de deuren van het woonhuis open hadden gestaan. Wel werd er achter de mestvaalt een roeispaan gevonden. Cornelius herinnerde zich die ochtend een tweede roeispaan op de Randenburgerweg te hebben aangetroffen. In een sloot vlakbij de boerderij vond de politie vervolgens een kleine roeiboort. Deze werd in beslag genomen. De roeispanten vertoonden echter geen bloedsporen, dus het was niet aannemelijk dat de dodelijke slagen met een van de roeispanten waren toegebracht. Tegen de avond meldde zich de eigenaar van de boot, een inwoner van het buurtschap Randenburg. Hij verzekerde de politie dat hij het vaartuig de vorige avond stevig aan twee pinnen had vastgemaakt. Tot zijn verbazing was de roeiboort die ochtend verdwenen. Hij was er de hele dag al naar op zoek. Omdat de boot voor het onderzoek verder niet meer van belang was, mocht de man zijn bezit weer meenemen. Ook een buurtonderzoek, dat nog diezelfde 29e oktober werd gehouden, leverde niets op. Geen van de omwonenden had die ochtend iets verdachts gezien of gehoord.

Op 1 november hield de politie een eerste verdachte aan. Dit was Willem van Leeuwen. Op welke verdenkingen hij werd aangehouden is niet duidelijk. Hij werd 's avonds per rijtuig overgebracht naar het politiebureau in Gouda.⁶ Deze persoon werd echter weer spoedig vrijgelaten.

Op 7 november 1860 ving rijksveldwachter Schuppers het gerucht op dat Pieter Pijnacker mogelijk bij het misdrijf betrokken zou zijn. Zoals hiervoor al is aangegeven, woonde deze 37 jarige dagloner niet ver van de boerderij van Vergeer. Pieter was getrouwd met Lena van Rijn en had drie kinderen, een van tien, een van zeven en een zuigeling. Pieter verhuurde zich aan verschillende boeren in de omgeving, onder wie ook Vergeer.

Op 9 november brachten de rijksveldwachters Schup-

pers en Verwoert een bezoek aan de woning van Pijnacker. Pieter was niet thuis. Wel spraken de beide politiemannen met Lena die hen vervolgens toestond om in de woning rond te kijken. De veldwachters vonden niets verdachts. Bij het verlaten van de woning viel hun oog echter op twee snippers papier, die op het erf lagen. Een derde snipper werd de volgende dag gevonden. Het bleken de overblijfselen te zijn van een oproep voor de gemeenteraadsverkiezingen van Reeuwijk. Dat was vreemd. Pieter had geen stemrecht. In de negentiende eeuw kende men het censuskiesrecht, wat inhield dat het recht om te stemmen was voorbehouden aan een selecte groep van meer vermogende burgers. Pieter behoorde niet tot die groep. Nog opmerkelijker was de ontdekking dat het formulier op naam stond van Van de Pouw, de vader van de vermoorde Geertrui. De rijksveldwachters vroegen vervolgens Cornelius of hij iets van dit formulier afwist. Hij herinnerde zich dat zijn vrouw onlangs enige zilveren mesjes van haar broer cadeau had gekregen en dat deze waren verpakt in de verkiezingsoproep.

Pieter werd op 9 en 10 november door de rijksveldwachters verhoord. Dit gebeurde op de boerderij van Vergeer, waar hij op dat moment aan het werk was. Pieter zei van niets te weten. Hoe de snippers op zijn erf terecht waren gekomen was voor hem een raadsel.

De rijksveldwachters vroegen Cornelius of hij wellicht de laatste dagen iets vreemds aan Pieters gedrag had gemerkt. Dit bleek inderdaad het geval. Toen Geertrui op 29 oktober in het woonhuis lag opgebaard, had hij Pieter gevraagd of hij zijn vrouw nog eens wilde zien. Pieter gaf aan dat hij hier geen behoefte aan had, omdat hij haar wilde herinneren zoals zij was geweest. Hij was bang 'dat hij anders dat akelige gezicht nog wel twee jaren voor zich had'. Cornelius vond dit wel wat merkwaardig. Pieter kende Geertrui immers goed en bovendien vroeg hij zich af hoe hij wist dat Geertrui zo was toegetakeld. Opmerkelijker was nog dat Pieter tegen de burens zou hebben gezegd dat hij haar die dag nog wél had gezien. In een verhoor dat Schuppers hem op 10 november afnam, verklaarde hij haar die dag zelfs tweemaal te hebben gezien. Enkele dagen later was hij een van de dragers van de kist.

De Goudse inspecteur van gemeentepolitie Hendrik Bouters was eveneens bij het onderzoek betrokken (САМН)

Er haperde dus nogal het een en ander aan Pieters verhaal. Hij kon niet verklaren waar de papiersnippers vandaan kwamen en vertelde tegenstrijdige verhalen. Had hij Geertrui nu wel of niet gezien? Voor de officier van justitie in Rotterdam was dit alles aanleiding hem aan te houden. In de avond van 11 november klopte een kleine politiemacht, bestaande uit de rijksveldwachters Schuppers, Havelhorst en Bruinsma en de agenten van gemeentepolitie Schuling en Van Leeuwen, aan zijn deur. Pieter lag al op bed. De politiemensen gelastten hem zich aan te kleden. Gelaten trok Pieter zijn kleren aan, zijn blik voortdurend naar de grond gericht. Schuppers deed uitvoerig verslag van de arrestatie. 'Terwijl Pieter zich aankleedde riep zijn vrouw uit 'Jezus Christus! Ik ben met mijn arme kinderen voor eeuwig ongelukkig, zich daarbij met de vuist op het voorhoofd slaande'. De kinderen huilden. Toen Pieter werd weggeleid, richtte hij zich nog kort tot zijn vrouw met de waarschuwendende woorden: 'Je weet niks.' Havelhorst hoorde haar zeggen 'Moet hij nog lang leven'.

De drie rijksveldwachters liepen met Pieter naar de Randenburgerweg, waar een rijtuig gereedstond om hen naar Gouda te brengen. Het nieuws van de arrestatie had inmiddels Gouda bereikt. Er heerste een opgewonden stemming in de stad. De officier van justitie sprak van talrijke volkstoelopen die luidkeels hun afkeer jegens de gearresteerde Pijnacker kenbaar maakten. Gezien deze gespannen situatie werd besloten om hem nog diezelfde avond naar het Huis van bewaring in Rotterdam over te brengen.⁷

De agenten Schuling en Van Leeuwen waren na het vertrek van Pieter Pijnacker in zijn woning aan de Randenburgerweg achtergebleven. Lena was hevig overstuur en riep uit: 'Oh God, heb ik niet gezegd dat het uitkomen zou!' Lena wist dus blijkbaar meer van de zaak. Zij moest gaan zitten en Schuling en Van Leeuwen sommeerden haar de waarheid te vertellen.

Lena vertelde hoe Pieter op 29 oktober vroeg was opgestaan. Hij had haar gezegd dat hij een kaas ging stelen. Lena had hem hier nog van willen weerhouden. Ze had gezegd 'Piet, Piet doe het niet'. Pieter had zich niets hiervan aangetrokken en de woning verlaten. Korte tijd later kwam hij weer binnen met een kaas. Lena had toen uitgeroepen: 'Oh God! Piet het zal uitkomen'. Pieter had toen gezegd: 'Het zal niet uitkomen, want ik heb ze meteen maar doodgeslagen, andere zaken heb ik ook gestolen, doch als gij het zegt zal ik u denzelfden dood aandoen als die vrouw'. Vervolgens had hij zich uitgekled en was hij weer naar bed gegaan.

Uiteraard waren de agenten benieuwd of Lena iets wist van de gestolen sieraden. Zij vroegen haar of zij behalve de kaas nog meer van Pieter had gekregen. Na enig aandringen haalde zij enige voorwerpen tevoorschijn. Toen Schuling even naar buiten was, vroeg Van Leeuwen haar

7. Officier van justitie Rotterdam aan de procureur-generaal in Den Haag, dd. 29 mei 1860, Algemeen Verbaal archief van het ministerie van Justitie, Nationaal Archief inv. 1735.

8. Verslag van de arrestatie is opgenomen in *Weekblad van het Recht*, nr. 2113, 17 november 1859. Uitgebreider is het rechtbankverslag in het *Weekblad van het Recht*, nr. 2134, 30 januari 1860. De arrestatie en de huiszoeking worden gemeld in de NRC van 13 november 1859.

9. *Algemeen Politieblad*, november 1859.

waar de kaas verborgen was. Lena wees hem de aangebroken kaas in de broodkast aan.

De agenten hadden een sterk vermoeden dat ook de andere gestolen spullen in de woning aanwezig waren. Samen met de Goudse gemeentepolitie werd de woning op 12 november opnieuw doorzocht. Lena werd gevraagd of Pieter onlangs nog ergens getimmerd had. Zij stuurde de agenten naar de zolder, alwaar zij na het wegtrekken van een stuk dakbeschot uiteindelijk het grootste deel van de buit tevoorschijn haalden. Ook namen zij een hakmes mee, waarvan zij vermoedden dat dit wel eens het moordwapen zou kunnen zijn.⁸

Een volledige bekentenis

De arrestatie was landelijk nieuws. De kranten maakten vrijwel allemaal melding van de gruwelijke moord en de daaropvolgende arrestatie. Verschillende bladen gingen ervan uit dat men met de arrestatie van Pieter Pijnacker ook de dader te pakken had en dat de moordzaak was opgelost. Dat was iets te voorbarig volgens de officier van justitie in Rotterdam. In het *Algemeen Politieblad* van november 1859 riep hij op tot terughoudendheid.

‘Het is waarheid, dat zich een persoon te dier zake in hechtenis bevindt, maar de bewijzen zijner schuld zijn zeer twijfelachtig, terwijl door gemelde berigten de opsporing van den persoon en van de gestolen voorwerpen zoude verminderen, welke integendeel zoo streng mogelijk wordt aanbevolen’.⁹

Spoedig bleek dat men met Pieter Pijnacker wel degelijk op het juiste spoor zat. Eenmaal geconfronteerd met de uitspraken van zijn vrouw en de gevonden voorwerpen in zijn huis, legde hij een eerste bekentenis af. Hij vertelde de politie hoe hij die bewuste ochtend om kwart voor vier was opgestaan om een kaas te gaan stelen bij Blommenstein of Vergeer. Omdat hij de boerderij van Vergeer het beste kende, koos hij uiteindelijk voor deze locatie. Hij wist dat de draaibrug openstond en had daarom in de avond van 28 oktober een roeiboot gestolen en deze op zijn erf verborgen. Hij was die ochtend om kwart voor vier opgestaan. Met de roeiboot voer hij naar de achter-

Mr. J.A. Philipse, de voorzitter van het Provinciaal Gerechtshof (Eerste Kamer)

zijde van de boerderij van Vergeer. Hij wachtte achter de mestvaalt tot Gerard en zijn nicht waren vertrokken. Vanuit deze positie zag hij hoe Geertrui naar het zomerhuis liep en aan het werk ging. Om zo min mogelijk geluid te maken, trok hij zijn klompen uit en sloop naar het woonhuis. Omdat hij vaker bij Vergeer over de vloer kwam, kende hij feilloos de weg. Hij wist waar de kaas lag en nam deze onder zijn arm mee naar buiten. Daar ging het mis. Teruglopende naar het bootje, stuitte hij bij de schuur op Geertrui. Zij zei ‘Piet wat doe je, haal je mijn kaas weg?’. Pieter schrok. Hij was betrapt en om zijn eer te redden, en te zorgen dat zij niets zou kunnen vertellen, pakte hij een knuppel van de grond en sloeg met volle kracht op Geertrui in. Bij de eerste klap op haar voorhoofd raakte hij de deurpost waardoor zijn slag nog enigszins aan kracht verloor. Geertrui slaakte een gil en wankelde terug de schuur in. Het kon ook zo zijn dat hij haar had geduwd. Hier was Pieter niet zeker van. Vervolgens gaf hij haar met al zijn kracht een tweede klap. Geertrui zakte ineem en viel voorover op de grond. Bloed gutste uit een diepe hoofdwond. Pieter was ervan over-

PROVINCIAAL GEREGTSHOF in Zuid-Holland.

Bij arrest van het Provinciaal Gerechtshof in Zuid-Holland, in dato achttien Februarij 1800 zestig, is **PIETER PIJNACKER**, oud 57 jaren, van beroep arbeider, geboren te Hazerswoude, laatst woonachtig te Randenburg, gemeente Reeuwijk, schuldig verklaard aan *moedwilligen doodslag, voorafgegaan en gevolgd van diefstal bij nacht gepleegd in een bewoond huis, welke doodslag heeft gestrekt om het plegen van den op denzelven gevolgden diefstal voor te bereiden en gemakkelijk te maken, en om de ontdekking zoowel van den aan denzelven voorafgeganen als van den op denzelven gevolgden diefstal voor te komen*; - nog bovendien schuldig verklaard aan *diefstal door hem gepleegd als loonbediende, ten nadeele zijns meesters*; - en aan nog vier eenvoudige diefstallen.

En is dezelve **PIETER PIJNACKER** veroordeeld om gebragt te worden ter plaatse alwaar men gewoon is binnen de stad *Gouda* executie van Criminele Justitie te doen en aldaar, op een schavot, door den scherpreger, met eenen strop om den hals aan eene galg te worden vastgemaakt en voorts op de wijze, bij artikel I der wet van 29 Junij 1854 (*Staatsblad n° 102*) bepaald, met de koorde te worden gestraft, dat er de *dood* na volgt.

Met bevel dat extract uit hetzelfde arrest gedrukt en te 's *Gravenhage*, mitsgaders te *Reeuwijk* en te *Gouda*, zal worden aangeplakt.

Gezien

door den Prokureur-Generaal bij het Provinciaal
Gerechtshof in Zuid-Holland,

A. VAN GALEN.

Voor extract conform,

De Griffier bij het Provinciaal Gerechtshof
in Zuid-Holland,

LOOYEN.

Affiche dat werd aangeplakt in Gouda, Reeuwijk en Den Haag waarop de executie van Pieter Pijnacker op 9 juni 1860 wordt aangekondigd (SAMH)

tuigd dat zij dood was en anders zou zij, gezien het hevige bloedverlies, wel gauw sterven.

In het verhoor erkende hij dat hij op het ogenblik dat hij door haar werd gezien en herkend, zich ook onmiddellijk voornam om haar niet te verwonden maar om haar dood te slaan. Na zijn gruwelijke daad speelde de gedachte bij hem op om behalve de kaas nog meer spullen mee te nemen. Er was immers niemand die hem zag. Hij ging de woning in en roofde het geld en de sieraden, die hij in de zakken van zijn jas stak. Ook de knuppel nam hij mee. Bij de mestvaalt trok hij zijn klompen weer aan en stapte in de roeiboot. Hij was echter één roeispaan kwijt. Met de andere spaan peddelde hij naar de overkant, stapte uit en liet het bootje wegdrijven. Eenmaal thuisgekomen zei hij tegen Lena: ‘De vrouw Vergeer heeft mij overlopen, ik heb haar en passant doodgeslagen’.

Om half zes stond Vergeer voor zijn deur met het verzoek om dokter Reuber te gaan halen in Waddinxveen, een verzoek waaraan Pieter onmiddellijk gehoor gaf. Toen hij weer thuiskwam, had hij als eerste de gestolen sieraden onder zijn dak verborgen. De knuppel verborg hij samen met de papieren achter een mat in zijn kleine koestal. Op zondag, toen zijn vrouw naar de kerk was, verbrandde hij de knuppel en de papieren. Een deel van de gestolen voorwerpen gaf hij aan zijn vrouw, wellicht hopen de dat zij dan als medeplichtige haar mond zou houden. Al met al was Pieter er vrij zeker van alle sporen te hebben uitgewist. Het verbaasde hem dan ook, dat de rijksveldwachters de restanten van de verkiezingsoproep op zijn erf hadden gevonden. Juist deze drie snippers waren hem uiteindelijk fataal geworden.

Pieter had het lijk niet meer gezien. Hij was bang zichzelf bij de aanblik van Geertrui te zullen verraden. Daarom had hij aanbod afgeslagen om afscheid van de opgebaarde Geertrui te nemen. Voor het feit dat hij enkele burens had verteld haar nog wel te hebben gezien, had hij een simpele verklaring: ‘dat als men zulk groot

kwaad gedaan heeft, men allerhande soorten van listen zoekt’.¹⁰

Er volgden nog meer belastende verklaringen. Lena vertelde dat Pieter een hekel aan Vergeer zou hebben gehad. Deze had ooit eens geld op zijn loon ingehouden. Het politieonderzoek wees verder uit dat er nog meer mensen waren, die negatieve ervaringen met Pieter hadden opgedaan. De bouwman en koopman J.M. Moons uit Reeuwijk was in de tijd dat Pieter voor hem werkte twee houten hooirijven, een ijzeren hooivork, een stoof en een ijzeren plaat kwijtgeraakt. De boer, Hulshorst, miste zijn kruiwagen nadat Pieter enige tijd bij hem in dienst was geweest. De landarbeider Plomp, die met Pieter had samengewerkt, vertelde hoe hij tijdens de schaft zijn nieuwe vetlederen baggerlaarzen had uitgetrokken. Hij was even weggelopen en toen hij terugkwam waren de laarzen verdwenen. De bouwman Vergeer uit Boskoop miste een hakbijl met lange steel. Al deze spullen werden op het erf van Pieter teruggevonden. De bijl werd op zolder achter het dakbeschot teruggevonden.

De beide rijksveldwachters Schuppen en Verwoert werden voor hun speurwerk beloond door de minister. Schuppers werd bevorderd tot brigadiermajoor titulair. Naast de bijbehorende loonsverhoging ontving hij ook nog een ‘zilveren anker savonnet horlogie met toepaselijk opschrift’. Verwoert kreeg voor zijn dienstijver een gratificatie van twintig gulden.¹¹

De rechtszaak

Op 10 en 11 februari 1860 behandelde het de Kamer van Strafzaken van het Provinciaal Gerechtshof in Den Haag de Reeuwijkse moordzaak. De beschuldiging luidde: ‘moedwillige manslag, voorafgegaan en gevolgd door diefstal bij nacht, gepleegd in een bewoond huis, welke manslag heeft gestrekt om het plegen van de daarop volgende diefstal voor te bereiden en gemakkelijk te maken en om de ontdekking zoowel van de daaraan voorafgegaan als van de daarop volgende diefstal voor te komen; en aangeklaagd voor diefstal als loonbediende ten nadeele zijns meesters gepleegd, en vier eenvoudige diefstallen’.

10. Bekentenis van Pieter Pijnacker is opgenomen in *Weekblad van het Recht*, nr. nr. 2134, 30 januari 1860

11. *Algemeen Politieblad*, januari 1860, p. 42.

De publieke tribune zat vol. Blijkbaar hadden veel belangstellenden de moeite genomen om de toen nog lange reis naar Den Haag te ondernemen. In totaal werden twintig getuigen gehoord. Zowel Lena als Pieter bleven bij hun eerdere bekentenissen. Lena vertelde nog eens hoe Pieter haar had bedreigd wanneer zij zou praten. ‘Als jij me verradst, dan zal ik je dezelfde dood aandoen als die vrouw’, had hij gezegd. Opvallend was vooral de onverschillige houding van Pieter. Gedurende de gehele zitting vertrok hij geen spier.

Aan het einde van de tweede zittingsdag werd het woord gegeven aan advocaat-generaal W.F.G.L. François. In zijn pleidooi schilderde hij Pieter af als een sluipmoordenaar, die op pad was gegaan om een kaas te stelen. Na zijn ontdekking had hij zich niet ontzien om een onschuldige vrouw, die, zoals hij zelf bekende, hem nooit enig leed had berokkend, dood te slaan ‘en alzoo niet slechts op eene afgrijselijke wijze eene echtverbintenis te verbreken wier eerste verjaring nabij was, maar zelfs datgene te vernietigen wat voor echtelingen de blijdste hoop uitmaakt’. François noemde Pieter dan ook een koelbloedig man, ‘die het slachtoffer zijner hebzucht en wangunst zelfs naar het graf dorst te dragen tegelijk met het medelijden met de ongelukkige vrouw, allerwege werd opgewekt’. Er paste in zijn ogen maar één straf en dat was de doodstraf.

Het laatste woord was aan de verdediging. Volgens advocaat S.M.S. de Ranitz was er onvoldoende bewijs voor moord. Daarom vroeg hij het Gerechtshof af te willen zien van de zwaarste straf. Op 18 februari 1860 volgde de uitspraak. Op grond van zijn bekentenissen achtte het Gerechtshof Pieter Pijnacker schuldig aan de gepleegde moord. Ook de andere misdrijven waren volgens het hof voldoende bewezen. Pieter kreeg de doodstraf, uit te voeren op de bij artikel 1 der Wet van 29 juni 1854 voorgeschreven wijze – dat wil zeggen door ophanging – binnen de stad Gouda. In Gouda en Reeuwijk moesten affiches worden opgehangen waarop de executie werd aangekondigd. Dit affiche is afgebeeld op de voorkant van dit nummer.

Pieter had het moeilijk slechter kunnen treffen met zijn rechters. Voorzitter was mr. J.A. Philipse als voorzit-

Beeld van de executie van A. Blom in Schiedam in 1856. De cavalerie zorgde voor de bewaking. (Atlas van Stolk)

ter van het hof. Philipse behoorde tot het conservatieve kamp en was een overtuigd voorstander van de doodstraf. Hij was Waals Hervormd en de religieuze uitleg waarmee het orthodox-christelijke kamp de doodstraf placht te legitimeren zullen ook bij hem beslissend zijn geweest. Dit bleek wel uit de slotrede die hij direct na zijn uitspraak hield. In dit indringende betoog confronteerde Pieter nog eens met de gruwelijke ernst van zijn daad. Pieter mocht dan wel zijn aardse rechter willen misleiden, bij de rechter daarboven zou hij minder succes hebben, zo voorspelde Philipse:

‘God had gezien hoe hij een onschuldige jonge vrouw, die hem steeds ten goede was geweest [-] het leven benam. Ook zag God dat het leven van de vrouw, dat voor haar nog zo veelbelovend was, de gelegenheid was ontnomen zich op de dood voor te bereiden. God zag hem toen toen hij de gruwelijke moord pleegde

12. *Weekblad van het Recht*, 20-02-1860, nr. 2140

13. *Ibidem*.

14. De Ranitz huwde in 1862 de dochter van rechter Philipse.

15. N.A.P. van Gessel, ‘Drie snippers papier. De ware toedracht van de moord op Gertrudis Vergeer-Van der Pouw te Randenburg onder Reeuwijk in 1859’ in *Reeuwijkse Reeks*, 2001, nr. 16

16. http://www.eerstekamer.nl/persoon/mr_j_a_philipse

en deze vruchteloos trachtte te verbergen. Het was Hem bekend wat op dat oogenblik Pieters binnenste vervulde en wat er in hem omging’.

Op genade van Koning Willem III hoefde Pieter volgens Philipse niet te rekenen. Hij zou zich beter tot God wenden ‘en zich in ootmoed voor hem neder buigen, omdat hij alleen daar zijn rust zou vinden’.¹²

Op de aanwezigheid in de rechtszaal maakte deze slotrede diepe indruk. Zij luisterden ademloos. Pieter zat er ogenschijnlijk onverschillig bij. Alleen bij het uitspreken van het vonnis was hij enige ogenblikken merkbaar geroerd, meldde de verslaggever van het *Weekblad van het Recht*.¹³

De Ranitz ging in beroep. Nog steeds achtte hij de moord onvoldoende bewezen. Het beroep werd verworpen. Vervolgens diende hij een verzoek tot gratie in bij de koning. Hij voerde aan dat de doodstraf alleen werd uitgesproken wanneer de misdaad in kwestie ‘een buitengewone verdorvenheid van gemoed aanduidde en met overleg en welberaden werd gepleegd’. Van voorbedachte rade was hier geen sprake. Pieter was immers zonder moordwapen van huis gegaan, alleen met de bedoeling een kaas te stelen. Hij had de moord eerder in een opwelling gepleegd, toen hij plotseling betrapt was door het slachtoffer.¹⁴ Een tweede gratieverzoek was afkomstig van Lena Pijnacker. Zij hield de koning voor dat haar kinderen ‘voortaan gebukt moesten gaan onder de schande, die zich hecht aan de nagedachtenis van hem, die op het schavot heeft moeten sterven’.

Pieter Pijnacker zelf richtte als laatste een gratieverzoek tot de vorst. Hij benadrukte dat zijn diefstal uit pure nood was gepleegd. Door ziekte had hij enkele weken niets kunnen verdienen en zijn gezin had behoefte aan levensmiddelen. Daarom was hij de kaas gaan stelen. Eenmaal betrapt door Geertrui, was hij in ‘een oogenblik van ontsteltenis en verbijstering’ tot zijn daad gekomen. De straf was naar verhouding te zwaar in zijn ogen. Dat bleek wel uit de slotzin van zijn verzoek waarin hij stelde

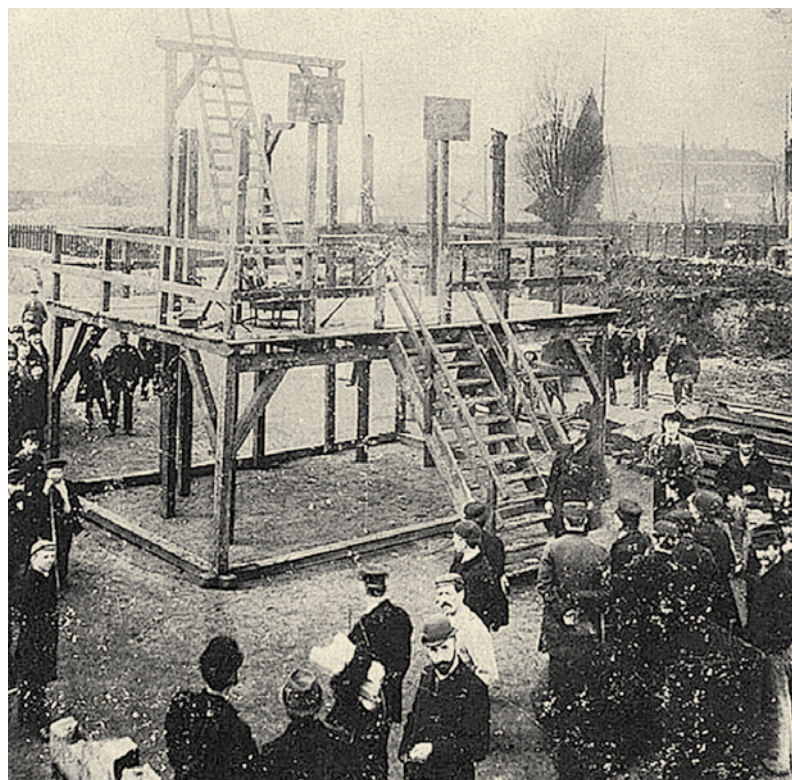
‘dat de toepassing van de doodstraf in de tegenwoordige maatschappij slechts wordt toegepast wanneer de misdaad een buitengewone verdorvenheid van gemoed aanduidt en met overleg en welberaden wordt gepleegd en slechts de doodstraf verdient wanneer hij in koelen bloede wordt gepleegd’.¹⁵

Alle drie de gratieverzoeken werden op 6 juni 1860 afgevoerd, waarbij men zich mag afvragen of Philipse hierbij nog een rol heeft gespeeld. Hij was een belangrijke vertrouweling van de koning en werd door deze regelmatig ingeschakeld voor advies.¹⁶

De executie

Na de afwijzing van de gratieverzoeken wachtte alleen nog het schavot. De executie was bepaald op zaterdag 9 juni 1860, ’s middags om twaalf uur. Van zijn biechtva-

Eenzelfde schavot werd ook op de Markt gebouwd. (Ach lieve tijd. Zeven eeuwen Rotterdam, de Rotterdammers en hun recht en orde. Zwolle, 1988)

der kreeg Pieter in zijn Rotterdamse cel de datum en het tijdstip van de strafvoltrekking te horen.

De voorbereidingen waren al vroeg in gang gezet. Een groot deel van de executie werd geregeld vanuit Den Haag, door procureur-generaal Van Galen van het Gerechtshof aldaar. De procureur-generaal kwam persoonlijk naar Gouda, om de plek waar de strafvoltrekking zou plaatsvinden te inspecteren. Het verloop van de executie werd uitvoerig met het gemeentebestuur doorgenomen. Voor de ordehandhaving en om de ‘nodige plechtigheid aan de executie bij te zetten’ zou voornamelijk gebruik worden gemaakt van de Rijksveldwacht en de gemeentepolitie. Extra rijksveldwachters werden vanuit verschillende brigades samengetrokken. Normaliter werden hier militairen voor ingezet, maar omdat het Goudse garnizoen hoofdzakelijk uit nog jonge rekruten bestond, leek het de procureur-generaal beter om hier in dit geval van af te zien. De Rijksveldwacht zorgde samen met de gemeentepolitie voor de afzetting. Commissaris Beukman vroeg de burgemeester toestemming om zijn nachtwakers ook overdag in te zetten. Zij waren niet alleen nodig voor de ordehandhaving. Beukman wilde hen ook inzetten tegen zakkenrollers voor wie de Markt met een bijeengepakte mensenmenigte een ideaal jachtterrein vormde.¹⁷ Met deze politiemacht dacht men de executie wel in goede banen te kunnen leiden. Mocht het toch nodig zijn, dan kon alsnog een beroep worden gedaan op het garnizoen. Uiteindelijk werd toch besloten om de militaire macht op te trommelen.

Het schavot kwam uit Amsterdam en werd pal tegen de gevel van het kantongerechtsgebouw Arti Legi op de Goudse Markt in elkaar getimmerd. Het was de bedoeling dat de veroordeelde direct vanuit het gebouw het schavot zou kunnen bestijgen, zonder eerst een wandeling af te moeten leggen. Uit oogpunt van de openbare orde en veiligheid was dit het beste. Het transport en de opbouw namen welgeteld vier dagen in beslag. De bouw van deze stellage trok al veel bekijks.

Het gemeentebestuur besefte hoe ingrijpend een gebeurtenis als deze kon zijn. Verwacht werd dat de executie veel toeschouwers zou trekken. De aanblik van de executie en de dood zou schokkender zijn, dan velen

zich konden indenken. Daarom besloot het bestuur om de jongere kijkers zoveel mogelijk van de Markt te weren. Via de plaatselijke schoolcommissie kregen de onderwijzers van zowel de openbare als de bijzondere scholen de opdracht de leerlingen tot na de terechtstelling op school te houden.

De terechtstelling werd uitgevoerd door Dirk Jansen, de enige beul of scherprechter die op dat moment in Nederland nog in functie was. Jansen kwam uit Amsterdam en verdiende zijn brood als laarzenmaker. Het beulswerk deed hij erbij. Zijn oom was scherprechter van Amsterdam geweest. Dirk assisteerde al sinds zijn achttiende bij executies. In 1854 werd hij benoemd tot zelfstandig scherprechter. In totaal zou hij tien doodstraffen voltrekken.¹⁸

Pieter Pijnacker werd in de vroege morgen van 9 juni per open koets bespannen met vier paarden van Den Haag naar Gouda overgebracht. Hij werd vergezeld door kapelaan Wansink, die hem zijn laatste dagen in de gevangenis had bijgestaan, de deurwaarder crimineel en de brigadier majoor van de Rijksveldwacht.¹⁹ Procureur-generaal Van Galen arriveerde later in de ochtend samen met zijn griffier.

In Gouda aangekomen werd Pieter onopvallend via de achterdeur aan de Zeugestraat het kantongerechtsgebouw binnengebracht. Daar stond ook de Goudse pastoor Ranshuijsen al op hem te wachten om hem samen met kapelaan Wansink van geestelijke bijstand te voorzien.

17. Beukman aan IJzendoorn, SAMH, Kamerboeken Bijlagen.

18. <http://members.home.nl/riandirksen/beulen.htm>

19. De deurwaarder-crimineel was in dienst van het Openbaar Ministerie en bevoegd tot het doen van alle exploten. Deze functie bestaat niet meer.

20. Officier van justitie aan de Minister van Justitie, dd. 11 juni 1860, Nationaal Archief, Algemeen verbaal archief van Justitie, inv. 1735

21. *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 09-06-1860.

22. *Rotterdamse Courant*, 10 en 11 juni 1860.

23. De ooggetuigen wordt opgevoerd in het artikel van Van Gessel. Een was de grootvader van H. Schoonderwoert die het verhaal aan Van Gessel vertelde.

24. Officier van justitie aan de Minister van Justitie, dd. 11 juni 1860, Nationaal Archief, Algemeen verbaal archief van Justitie, inv. 1735

Gebouw Arti Legi, waar in 1860 het Kantongerecht was gevestigd. Pal voor dit gebouw werd de executie voltrokken. (foto Cornelis de Keizer, Empire Imaging)

Op de Markt had zich in de loop van de ochtend een enorme verzameld. De officier van justitie, die over de terechtstelling rapporteerde, schatte het aantal mensen op zes à zeventuizend.²⁰ Hoewel de grootte van zo'n mensenmassa vaak moeilijk is te bepalen, ging het hier toch om een aanzienlijke hoeveelheid mensen. Dat blijkt ook uit verschillende krantenverslagen. De NRC noemde de publieke belangstelling 'verbazend groot'.²¹ De *Rotterdamse Courant* sprak van een 'ontzettende menigte'.²² Volgens de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (NRC) en het *Dagblad van 's Gravenhage* waren vooral veel mensen van het platteland op de executie afgekomen. Ongetwijfeld zullen daar veel Reeuwijkers bij zijn geweest. Een ooggetuige sprak van duizenden mensen. Een andere zei dat het zwart zag van de mensen, die in een halve cirkel om het schavot stonden.²³ De menigte werd op afstand gehouden door enkele rijksveldwachters, de agenten van gemeentepolitie en het gehele Goudse garnizoen infanterie dat uit ongeveer 250 man bestond.

Precies om twaalf uur werd het vonnis voltrokken. Pieter liep in gezelschap van twee geestelijken, onder wie de

Goudse pastoor Ranshuisen, de beul en de beulsknecht naar de trap van het schavot. Daar lieten beide geestelijken hem alleen en Pijnacker beklom met gebogen hoofd het schavot. Volgens de officier van justitie was Pieter in een 'buitengewone stemming'. Hij zou aan hen nog zijn diepe berouw over het voorgevallene hebben getoond.

De beul droeg een purperrode mantel. Onder het uitspreken van de woorden 'O Here Jezus, in Uw handen beveel ik mijn geest besteeg Pieter de laatste trede. De beulsknecht ontdeed hem van zijn schoenen, waarna de beul hem de strop om zijn hals legde en Pieter op het val-luik liet plaatsnemen. Enige ogenblikken later opende de beul het luik en daarmee was de terechtstelling voltrokken. De officier van justitie schreef in zijn verslag:

De executie zelve die door mij en de genoemde leden uit de open ramen op de eerste verdieping werd gadedegeslagen is in de kortst mogelijke tijd voltrokken. De dood van de ongelukkige volgde uiterst spoedig, zonder enige kentekenen van heevig lijden.²⁴

Vóór en tijdens de executie heerste volgens de officier een onbegrijpelijke dodelijke stilte. Volgens een ooggetuige vielen talloze mensen flauw toen Pieter zijn water liet lopen. Na de executie verlieten de mensen rustig het marktplein.

Het lijk bleef tot twee uur in de middag hangen. Daarna werd het van het touw gehaald. Inspecteur van gemeentepolitie Hendrik Bouters deed aangifte van overlijden. Het stoffelijk overschot werd vervolgens overgebracht naar de gemeentelijke begraafplaats aan de Vorstmanstraat in de Korte Akkeren. Omdat Pijnacker rooms katholiek was werd hij begraven in het toenmalige katholieke gedeelte met gewijde grond, voorbij het baarhuisje.

De afschaffing van de doodstraf

De executie van Pieter vond plaats tegen de achtergrond van een debat over het nut en de noodzaak van de doodstraf. De doodstraf en lijfstraffen waren vastgelegd in de Code Pénal, de Franse wetgeving die in 1811 was ingevoerd. Rechters waren verplicht om bij specifiek om-

schreven delicten de doodstraf op te leggen. Ook bij een aantal niet-kapitale delicten waren rechters verplicht de doodstraf op te leggen als de misdadiger al eerder een misdrijf had begaan. Niet tot ieders voldoening werden deze rechtsregels ook na het vertrek van de Fransen gehandhaafd. Vooral in liberale kringen bleek men moeite te hebben met lijfstraffen en de doodstraf. In 1824 noemde Gijsbert Karel van Hogendorp de doodstraf een ‘verfoeilijk gedenkstuk van overweldiging en dwingelandij’. In 1854 schafte de minister van Justitie Donker Curtius al een aantal ‘mensonterende straffen’ af. Hierbij ging het om geselen en brandmerken op het schavot. Volgens de minister had de ervaring geleerd, dat deze straffen ‘welke men vroeger voor onmisbaar hield’ nu zonder gevaar uit de wetgeving konden verdwijnen.²⁵ Ook werd de doodstraf voor een aantal misdaden omgezet in levenslange gevangenisstraf.

Deze veranderingen waren een gevolg van een nieuwe humanitaire geest die in de loop van de negentiende eeuw geleidelijk aan veld won. De historica Hanneke Hoekstra beschrijft in haar boek *Het hart van de natie* hoe mensen zich steeds meer gingen verplaatsen in het lot van anderen. Er was sprake van een onbaatzuchtig mededogen. Deze morele verandering uitte zich onder meer in een groeiende afkeer van openbare terechtstellingen en de dood van overheidswege. Zij stelt tevens dat de doodstraf als gemeenschapsvormend ritueel zijn functie volledig had verloren en illustreert dit met de laatste executie in Nederland, die van Johannes Nathan op 31 oktober 1860 in Maastricht. Nathan was ter dood veroordeeld voor de moord op zijn schoonmoeder. Hoekstra beschrijft hoe hij ’s ochtends door de doodstille straten naar het schavot voor het stadhuis werd geleid.

‘Gordijnen bleven gesloten, kinderen werden binnen gehouden. Het had iets van een verboden handeling. [...] Om tien uur beklom Nathan het schavot nadat de beulsknecht zijn schoenen had uitgedaan. Enkele ogenblikken later liet de scherprechter het valluik kantelen, terwijl in de stad een doodse, beklemmende stilte hing’.²⁶

Deze beschrijving staat in schril contrast tot de executie van Pieter Pijnacker. Deze executie trok immers duizenden toeschouwers. Misschien sprak Pieters misdaad meer tot de verbeelding.²⁷ De berichtgeving had een beeld doen ontstaan van een onmenselijk wezen, dat met de grootste koelbloedigheid zijn misdaad had gepleegd. Daarna had hij alles in het werk gesteld om zijn daad te verhullen. Dit kan een verklaring zijn waarom zoveel mensen Pieter zijn straf wilden zien ondergaan.

De officier van justitie die bij Pijnackers executie aanwezig was vond ook dat de terechtstelling aan zijn doel voldeed. In zijn rapport refereerde hij aan de stemming onder de vele toeschouwers die tijdens de strafvoltrekking doodstil waren.

‘Op grond van dit een en ander vermeen ik te mogen vleijen dat de treurige plechtigheid een het doel heeft beantwoord en één diepe indruk op het publiek heeft gemaakt.’²⁸

De houding van de Goudse overheid past daarentegen veel meer in het door Hoekstra geschetste beeld van toenemende humaniteit. Het bestuur nam maatregelen om de jeugd van de Markt te weren en nam daarmee hiermee afstand van de idee dat van openbare executies

25. H. Franke, *De macht van het lijden. Twee eeuwen gevangenisstraf*, Amsterdam 1996, p. 77.

26. H. Hoekstra, *Het hart van de natie. Morele verontwaardiging en politieke verandering in Nederland 1870-1919*, Amsterdam 2005, p. 39; H. Steensma, *Straffen door de eeuwen heen, de beul het tuchthuis en de gevangenis*, Den Haag 1982, p. 49.

27. De term koelbloedigheid wordt gebruikt in het *Weekblad van het Recht*, nr. 2113, 17 november 1859.

28. Officier van justitie aan de Minister van Justitie, dd. 11 juni 1860, Nationaal Archief, Algemeen verbaar archief van Justitie, inv. 1735

29. H. Hoekstra, *Het hart van de natie. Morele verontwaardiging en politieke verandering in Nederland 1870-1919*, Amsterdam 2005, p. 43-44.

30. Hoekstra, p. 44-45.

31. *Handelingen Tweede Kamer der Staten Generaal*, 17 mei 1870, p. 1440.

een opvoedkundige werking zou uitgaan, zoals verschillende voorstanders van de doodstraf beweerden.

Na de executies van Pieter en Nathan werden in Nederland geen doodstraffen meer voltrokken. Vanaf 1861 werden alle doodstraffen door koning Willem III omgezet in levenslang. Mede gevoed door discussies over de doodstraf in het buitenland, laaide gedurende de jaren zestig van de negentiende eeuw het debat over de doodstraf weer op. Daarbij stonden conservatieve christelijke krachten – vooral van orthodox protestante huize – en liberalen lijnrecht tegenover elkaar. De eerste groep beriep zich op het gezag van de bijbel. Diverse passages in de bijbel legitimeerden de doodstraf, waaronder Genesis 9:6: ‘Wie des menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden, want God heeft den mensch naar zijn beeld gemaakt’. Het principe ‘oog om oog, tand om tand’ in het Oude Testament werd als een positieve rechtsregel opgevat.²⁹ De anti-revolutionaire politicus Abraham Kuyper las in de Genesistekst de goddelijke opdracht om moordenaars gerechtelijk te executeren.

De liberalen vonden de doodstraf niet langer gepast in een beschaafd land als Nederland. Zij verwierpen het beginsel dat de staat mocht ingrijpen in het menselijk leven. Volgens hen hield het argument, dat van de doodstraf een afschrikwekkende werking uitging, niet langer stand. Daarom alleen al had de doodstraf geen nut meer. Zij verwierpen de protestants-christelijke uitleg. Het bijbelse beginsel: ‘Oog om oog, tand om tand’ kon geen uitgangspunt zijn voor de rechtsorde. Niet wraak, maar de mogelijkheid tot zedelijke verbetering was een belangrijk vereiste voor een deugdelijk strafstelsel.³⁰ Bovendien was de afschaffing ‘eene quastie van beschaving en verzachting der zeden, ene quastie van nationale deftigheid’.³¹

In 1869 was er een liberale meerderheid in het parlement en werd een wetsvoorstel tot afschaffing van de doodstraf ingediend. Op 22 mei 1870 werd de doodstraf

definitief uit het wetboek verwijderd. Philipse behoorde tot een van de tegenstemmers toen het voorstel in de Eerste Kamer ter stemming werd gebracht. Nederland was een van de eerste West Europese landen die de doodstraf afschafte. Alleen na de Tweede Wereldoorlog volgde een kort intermezzo, waarbij in het kader van de Bijzondere Rechtspleging 43 oorlogsmisdadigers ter dood werden gebracht. Frankrijk schafte pas in 1939 de doodstraf af. In Groot Brittannië bleef deze straf tot ver in de jaren zestig bestaan.

Met dank aan Loet van Vreumingen voor het aanleveren van een deel van de informatie.

Het katholieke deel van de Algemene Begraafplaats aan de Vorstmanstraat. Hier werd Pieter Pijnacker begraven. Het graf is inmiddels geruimd. (foto Cornelis de Keizer, Empire Imaging)